

**תחרות יצירה תורנית בסימן שנת השמיטה תשפ"ב
רשת אמי"ת**

שאלה אמונית :

מהי ההצדקה לקיום מצוות שמיטה?

מגיש : יונתן אוזקרגוז
מורה מלווה : חגית קופפר
בית ספר : אמי"ת בר אילן
תאריך הגשה : 23.02.2022

תוכן העניינים :

מבוא-----עמוד 2
מבט אל המקורות-----עמוד 2 עד עמוד 4
סיכום-----עמוד 4
ביבליוגרפיה-----עמוד 5

מבוא

עוד לפני שחזרנו לארץ ישראל ממצרים, ה' ציווה את עם ישראל לשמור את שנת השמיטה, שבה אנחנו מתבקשים לעשות משהו הזוי לכאורה, שפועל בניגוד מוחלט להיגיון. אנחנו מתבקשים לנטוש את הגידולים שלנו למשך שנה כדי שהאדמה תנוח, ולתת חלק מהם בחינם בזמן שאנחנו מפסידים!

במשך אלפי שנים תהו רבנים מה הסיבה למצווה,

האם האדמה משתבחת בזכות שנת השמיטה? אולי יש מטרה כלכלית בדבר? ואולי יש במצווה פן חברתי?

במאמר אנסה לחקור את החיבור של השמיטה אל ההתנהלות שלנו כחברה.

מבט אל המקורות

בתור התחלה, נסתכל במקורות התורניים שיש לנו:

הכרנו את המצווה לראשונה בספר שמות, "ושש שנים תזרע את ארצך, ואספת את תבואתה.

והשביעית תשמטנה ונטשתה, **ואכלו אבילי עמך**, ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך."

עוד מההתחלה אפשר לראות בעזרת המילים "ואכלו אביוני עמך" שיש במצווה משהו חברתי, והכוונה פה היא גם לעזור לחלשים בחברה.

ובזמנים המודרניים שלנו, הרב ישראל רוזן מתנגד לאמירה וטוען שההפך הוא הנכון, ושנת השמיטה היא אינה מצווה חברתית בכלל אלא פוגעת באוכלוסיות מסוימות ולכן היא מצווה אנטי-סוציאלית, והוא מנמק:

"בעוד שהשבת שווה לכול, הרי השביעית 'מפלה' בבירור בין עובדי המגזר החקלאי לאחרים. גם בימי קדם שבהם חלק ניכר מן העם ישב 'תחת גפנו ותחת תאנתו' עדיין היו רבים שלא התפרנסו מחקלאות (ובכלל טעות העולה כדי כפירה היא לומר שהתורה ניתנה לפי עובדות החיים 'בימים ההם'). לגבי האוכלוסייה הלא-חקלאית שנת השמיטה אינה מורגשת כלל בפרנסה, אלא רק בקושי השגת מזון."

הנקודה שלו היא שהשמיטה מעמיקה את הפער שכבר קיים בין האיכרים לסוחרים והמלומדים יותר בעם (שנחשבים בסטטוס גבוה יותר מהאיכרים) בכך שהיא פוגעת רק בפרנסה של האיכרים שלא יכולים לגדל תוצרים במשך כל שנת השמיטה.

מנגד, דבריו של הרב יצחק ניסנבויס על השמיטה מציגים לנו נקודת מבט שונה:

"יכולים להתפתח בעם כעין שני מעמדות: מעמד עשירים בעלי אחוזות רבות, ומעמד עניים בלי כל חלק באדמת אבותיהם. ודבר זה יכול להביא גם לידי התפתחותם של רגשות אדנות ועריצות אצל הראשונים, ורגשות התרפסות ושפלות הרוח אצל האחרונים; וכדי לשמור על השוויון הפסיכולוגי של העם העברי, באה השמיטה. בשנת השמיטה פעם לשבע שנים, אין בעלות על האדמה... בכל השנה הזאת - הפקר היא האדמה לכולם, וירגיש העשיר כי עשירותו אינה בת קיימא, וירגיש העני כי עניותו אינה מתמדת."

לפי דבריו של הרב ניסנבוים, השמיטה דווקא משנה את המעמדות, ומאזנת את העם בכך שהאדמה הופכת להפקר לכולם, ובכך מראה שכל המעמדות הם זמניים, מה שיגרום לצניעות בעם ויעצור את ההתנשאות שקיימת בעם בין המעמדות.

בנוסף לכך, במאמר של יעל קרואל מאתר "מכון שלום הרטמן" נחשפנו לרעיון של צדק חברתי בשמיטה.

הרעיון מתחיל באבחנה שלעיתים, הדרך לשוויון חברתי אינה בחלוקה שווה של המשאבים בין כולם, אלא דווקא באמצעות אפליה מתקנת המעניקה לחלשים עדיפות [זמנית] על פני האחרים.

ובשמיטה זה בדיוק מה שאנחנו רואים!

-הגידולים שייכם לכולם, ככה שכל אחד יכול להנות מהם

-כל החובות מבוטלים, ככה שאלו שהיו שקועים בחובות יכלו להתרומם כלכלית,

משמע השמיטה מאזנת את החברה, בכך שהיא עוזרת לאלו שבמעמדות הנמוכים להתקדם ולבנות את מעמדם מחדש, כדי ליצור חברה שווה ומתוקנת יותר.

נחזור למאמר של הרב ישראל רוזן שמוסיף עוד טענה:

"רעבון צרכני זה איננו קשור למגזר החקלאי בלבד. כל הנזקק למאכל ינחש אל נכון כי בשמיטה היוקר מאמיר והמדפים ריקים (כאשר מצוות שמיטה נוהגת לפרטיה ולכללותיה), ואלו אינם סגולה להקטנת פערים חברתיים אלא להעמקתם. יתר על כן, איסור סחורה בפירות שביעית מגדיל את הפער בין העשיר היכול להגיע לשדות ההפקר וללקט מזון לבני ביתו לבין העני שעניו תלויות לתחבורה ולמשרתים וכיסו ריק.

על בסיס איסור זה צומחת דמותם של 'סוחרי שביעית' המנצלים את החסר וימתנדבים' לספק מזון (המצוי להם מן ההפקר) בכסף מלא ומסופסר. לא לחנם חז"ל התייחסו לסוחרים אלו בשצף קצף וכללו אותם ברשימת פסולי עדות בצד גזלנים ומבלי עולם (משנה, סנהדרין ג,ג).

התפתחות הכרחית כמעט (לפי הטבע האנושי) היא צמיחת 'שוק שחור' בשמיטה, וכל זה מנוגד בהחלט להיבט הסוציאלי, ותורם להרחבת פערים סוציו-אקונומיים."

הרב רוזן טוען שלא רק שהמצווה פוגעת באיכרים, אלא **בעצמה יוצרת חוטאים** שיפגעו עוד יותר בפרנסת החקלאים, מכיוון שהם ימכרו את הפירות בניגוד לאיסור, בזמן שהאיכרים לא יעשו זאת ובכך כל הרווח ילך דווקא אל אלו החוטאים.

פה אנחנו ניצבים מול קושיה רצינית, כי אם המצווה יוצרת חוטאים ופוגעת באלו שמקיימים אותה, מה הטעם שהיא תהייה קיימת?

אותו דבר יכול להישאל על הרבה מצוות, כשלפעמים אנחנו רואים שדווקא אלו החוטאים יותר נהנים מאיתנו, בזמן שעלינו יש עול כבד יותר, ואנחנו כביכול פחות נהנים, וכאן אנחנו נכנסים לשאלת "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו".

התשובה של דודו כהן מאתר הידברות, שסיפר על דבריו של הרב גבאי לשאלה הייתה ציטוט של הרב גבאי שאמר:

"מי אמר שהצדיקים שכביכול סובלים באמת סובלים? אם תתבונן לעומק תראה שהחרדים, למרות שרובם במצב כלכלי לא טוב, נהנים הרבה יותר. נכון שהם לא טסים לחו"ל כל חודשיים, אבל יש הנאות אחרות. יש אנשים שטסים בכל העולם, מפונקים מכף רגל ועד ראש, שחשים סבל עמוק וחוסר סיפוק. לצדיק, לעומת זאת, גם אם מגיעות צרות, הוא מסוגל לקבל כל דבר באמונה. אם כל המשפחה שלו נספית, כמו הבחור שבאחרונה איבד את משפחתו בתאונה - הוא יכול לעמוד בלוויה ולהגיד השם נתן והשם לקח, יהי שם השם מבורך."

מהדוגמה אנחנו רואים שהטוב והרע הם סובייקטיביים, אבל עדיין אי אפשר שלא לשאול, הוא איבד את כל המשפחה. מה טוב בזה? והתשובה של הרב גבאי היא:

"אנחנו רואים רק חלק מהתמונה. האמונה היהודית מחייבת להאמין שבסוף תהיה סגירת מעגל, וכל הרע שהיה לך בעולם הזה יהיה לטובתך. לכן בעולם הבא כתוב ימלא שחוק פיננו, אחרי שנראה איך כל מה שהיה לנו בעולם הזה התהפך לטובה."

את התשובה אפשר ליישם גם על השאלה שלנו על השמיטה, ומכאן אנחנו מגלים שיש עוד טעם לשמיטה, שהוא האמונה בטוב שבסוף, וגם אם אנחנו לא רואים את התוצאות באופן מיידי, יש בנו אמונה בקב"ה שבסופו של דבר אלו שקיימו את המצווה לא ייפגעו ממנה, אלא רק ירוויחו.

סיכום

בחרתי לחקור בנושא הזה כי אני בעצמי לא הייתי בטוח למה השמיטה קיימת, ורציתי להבין את הסיבות, בהתחלה האמנתי שהשמיטה קיימת רק מסיבות חברתיות, אך כשלא הצלחתי לתת מענה לטענות של הרב ישראל רוזן, יצאתי מאזור הנוחות וחיפשתי מעבר למקורות על השמיטה, השוויתי גם לבעיות נוספות שקיימות ליהדות, וכך הצלחתי להגיע לתשובות מספקות על סיבת הקיום של השמיטה.

בזכות הפרוייקט, הצלחתי לאמץ לעצמי דרכי מחקר טובות יותר, וכך להגיע לתוצאות משמעותיות יותר.

ביבליוגרפיה

התני"ך (דרך אתר <https://mechon-mamre.org/i/t/t0.htm>)

אתר קק"ל (<https://www.kkl.org.il/youth-and-education/halon-lamechanchim/study-materials-for-teachers/shmita-activities/arrays/background>)

מכון צומת, מאמרו של הרב ישראל רוזן
(<https://www.zomet.org.il/?CategoryID=396&ArticleID=894>)

הרב יצחק ניסנבוים, קנייני קדם ב, בהר, עמ' 60

המאמר של יעל קרואל (<https://heb.hartman.org.il/beer-shemita-5>)

למה צדיק ורע לו, ורשע וטוב לו? (<https://www.hidabroot.org/article/56>)